

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Zbornik radova posvećen akademiku Alojzu Bencu.

Čović, Borivoj

1991

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/86e90245-aeec-4ea6-996e-76cd89ebb7fd>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

UDC 903.2/.5"637/638"(497.1)+572"653"(497.1)(082)

UDC Benac A. +012+937/938+807.5(082)

YU ISBN 86-7123-032-5

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

POSEBNA IZDANJA
KNJIGA XCV

ODJELJENJE DRUŠTVENIH NAUKA
KNJIGA 27

ZBORNİK RADOVA
POSVEĆENIH AKADEMIKU
ALOJZU BENCU

Redakcioni odbor

Edina Alirejsović, Borivoj Čović, Milorad Ekmečić, Desanka Kovačević-Kojić

Glavni urednik

Borivoj Čović,

redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

SARAJEVO 1991.

O PEONCIMA U RIMSKO DOBA

FANULA PAPAZOGLU
Filozofski fakultet, Beograd

Apstrakt. Nedavno objavljeni natpis grčkog istraživača E. Vouty-rasa u radu pod naslovom *Novo svedočanstvo o Peoncima* unosi novo svetlo u proučavanje Peonaca kao posebne etničke celine. Poslije otkrivanja ovog natpisa nema više razloga da se sumnja u postojanje etnika *Peonac* u carsko doba.

Jedan nedavno objavljeni natpis privukao mi je pažnju time što je dovodio u pitanje moje uverenje da su Peonci 167. godine pre n. e., posle pokoravanja Makedonije od strane Rimljana i njenog raspargavanja u četiri oblasti, nestali sa istorijske pozornice, i to ne samo kao politička jedinica već i kao etnogeografski pojam i da su se pretopili u Makedonce. Ovo mišljenje izrazila sam prvi put još 1957. godine u knjizi »Makedonski gradovi u rimsko doba« i ponovila ga, pre godinu dana, u prerađenom, francuskom izdanju iste knjige¹. Opisujući, naimе, podelu Makedonije u četiri »meride«, utvrdila sam da je rimskim diktatom peonska teritorija, koja je pre toga ulazila u sastav makedonske kraljevine, bila prisajedinjena trima meridama: drugoj, trećoj i četvrtoj, iz čega sam zaključila da su Rimljani namerno, planski, razbili političko i ekonomsko jedinstvo stare Peonije. Moje uverenje da je taj cilj postignut i da je to dovelo do nestanka Peonaca kao posebne etničke celine, zasnivalo se, dobrim delom, na činjenici da mi,

¹ Cf. F. Papazoglu, *Makedonski gradovi u rimsko doba*, Skoplje 1957, str. 63, 200 i 231; ista, *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*, Athènes-Paris 1988 (dalje citirano samo kao: *Les villes de Macédoine*), str. 71 (»la domination romaine contribua à l'assimilation des Péoniens aux Macédoniens«), 286 i 307 sq. (»ce morcellement eut pour conséquence la disparition du nom même de Péonie en tant que notion géographique et ethnique«). U ovom izdanju, na str. 226. donosim kao novinu podatak o održavanju peonskog elementa u oblasti Palatianona, severno od Kilkisa (Kukuša), o čemu će još biti reči.

u vreme kada sam to pisala, nije bilo poznato nijedno svedočanstvo o Peoncima iz rimskog perioda², sem Ptolemeja, koji pod imenom »Peonije« obeležava malu oblast oko Dobera na levoj obali Aksija³.

Natpis koji me je naveo na drukčija razmišljanja objavio je 1987. god. mladi grčki istraživač E. Voutyras u jednoj kod nas teško dostupnoj publikaciji⁴, tako da bi mi njegov rad sigurno ostao nepoznat da mi sam autor nije ljubazno poslao fotokopiju svog priloga. Spomenik o kome je reč je jedan pravougaoni blok od tufa, duž. 128, šir. 52, vis. 27 cm, koji je svakako činio donji deo postamenta za statuu. Nalazi se u muzeju u Kilkisu (Kukuš), na teritoriji severoistočne Migdonije, i verovatno potiče iz okoline tog mesta (podaci o mestu nalaza nisu zabeleženi). Kamen je ispisana na obema dužim stranama, nosi dva natpisa čiji su tekstovi gotovo identični. Na strani A čitamo (u prevodu): »Dageas, Soitagrov sin, ..., postavio je, u svojstvu sveštenika, (statuu) Dionisa Peonskog (Διόνυσον Παιονικόν) o svom trošku«. Natpis na strani B glasi (u prevodu): »Dageas, Soitagrov sin, budući sveštenik, postavio je zajedno sa sinom Nikanorom (statuu) Dionisu Peonskom (Διονύσω Παιονικῶ) o svom trošku«.

Natpisi su uglavnom dobro očuvani, sem u prvom redu, gde je tekst na više mesta oštećen. Srećom, dve strane se tako dopunjuju da je čitanje ime dedikanta Δαγέας Σοιτάγρου potpuno pouzdano. Iza dedikantovog imena, na strani A, oštećeno mesto sadržalo je verovatno etnikon, kako je to i izdavač pretpostavio. Voutyras raspoznaje, kao drugo slovo u lakuni, jedno *eta*. Slede tragovi neidentifikovanih slova i na kraju normalan završetak etnika -ως. Na fotografiji (koju, nažalost, poznajem samo po fotokopiji) može se, čini mi se, nazreti iza *ete* donji deo uspravne haste, a iza nje kosi levi krak jednog A (*alpha*), što bi sve zajedno dalo ΗΤΑΙΟΣ. Ako je ovo čitanje tačno, dopuna prvog izgubljenog slova nameće se sama od sebe: [Α]ηταῖος. Sveštenik Dageas bio je građanin Lete (Λητή), grada severne Migdonije, kraj leve obale Aksija, u oblasti koja je nekada svakako bila nastanjena Peoncima⁵.

Razlog dvostrukog ispisivanja gotovo istog teksta s obeju strana postamenta ostaje nejasan. Voutyras ističe da je natpis B brižljivije uklesan i lepšim slovima. Pomen sina Nikanora u njemu možda ukazuje na neko naknadno doterivanje spomenika. Prema obliku pisma, izdavač datuje natpise u II vek n. e.

² Šta više, u nekim literarnim i epigrafskim izvorima iz carskog vremena izraz *Paionia* se pojavljuje u značenju *Pannonia*. Dion Kasije (XLIX, 36) je smatrao za potrebno da objasni gde se nalazila stara Peonija, pošto je ona u njegovu vreme bila samo istorijski pojam. Up. *Les villes de Macédoine*, str. 308, nap. 6.

³ Ptol. III, 12, 24, cf. *op. cit.*, str. 308, nap. 7, i 333, nap. 23. Nije bez značaja napomenuti da se oblast Dobera nalazi nedaleko od pomenutog Palati-anona, v. kartu 13 na str. 329.

⁴ E. Voutyras, »Novo svedočanstvo o Peoncima« (na grčkom), *Studies in Greek Linguistics. Proceedings of the 8th Annual Meeting of the Department of Linguistics, Faculty of Philosophy, Aristotelian University of Thessaloniki* (A Festschrift for John Chadwick), Solun 1987, str. 167—171, sl. 1, 2.

⁵ O ovom gradu, v. *Les villes de Macédoine*, str. 213—215.

Ime i patronimik dedikanta Δαγίας i Σωίταγρος nisu posvedočeni. Voutyras ih, verovatno s pravom, pripisuje peonskoj onomastici. Održavanje peonskih antroponima u rimsko doba bilo nam je poznato od ranije, mada su upadljivo retke epigrafske potvrde imena koja se sigurno mogu smatrati peonskim, kao što su, na primer, kraljevska imena *Patraos*, *Audoleôn*, *Drôpiôn*⁶. Stara antroponimija nesumnjivo svedoči o postojanju manje ili više asimilovanog etničkog elementa, ali ona ne mora biti dokaz održavanja etničke svesti jednog naroda. Dokaz da su Peonci, bar u jednom delu svoje nekada prostrane teritorije⁷, sačuvali svoje ime sve do carskog perioda pruža nam epitet »Paionikos« koji nosi Dionis na novom natpisu iz Kilkisa. To je ono što daje poseban značaj ovom natpisu. Da je kult Dionisa postojao kod Peonaca znali smo od ranije, na osnovu jedne Hezihijeve glose, koja nas obaveštava da je ime ovog božanstva kod Peonaca glasilo *Dyalos*, i po jednoj belešci iz Pseudo-Aristotelovog spisa *De mirab. auscult.* (c 122), koja govori o velikom i lepom Dionisovom svetilištu u Krestoniji⁸. Međutim, za problem koji nas interesuje nije toliko bitno održavanje samog kulta peonskog Dionisa, koliko činjenica da se on ne zove prosto *Dyalos*, već *Dionysos Paionikos*. Ova činjenica pokazuje, s jedne strane, da je helenizacija već bila dosta napredovala, budući da se domaće božanstvo obeležava grčkim imenom, dok s druge strane, otkriva održavanje etničke svesti i etničkog imena Peonaca.

Oblast Kilkisa gde su u II veku n. e. posvedočeni kult Peonskog Dionisa i kraljevsko peonsko ime *Patraos* bila je prisajedinjena Make-

⁶ Za peonsku antroponimiju, v. F. Papazoglou, *Actes du VIIe Congrès international d'épigraphie grecque et romaine*, Bucarest 1979, str. 163–164, gde se ukazuje na otežanu identifikaciju peonskih imena i navode izvori za posvedočena imena. *Patraos* se javlja u drugoj polovini I v. n. e. na dvema bazama u heroonu otkrivenom 1961. g. u Palatizonu, i na jednom natpisu iz Tesalonike, *Audoleon* na natpisu iz Stoba s kraja II v. n. e., a *Drôpiôn* u efeskom spisku iz Stubere s kraja I v. n. e. Imenu Ἰχθύτης, koje nosi tearodoh Idomene u Velikom delfijskom spisku tearodoha s kraja III v. pre n. e., možemo sada dodati i ime Ἰχθύτης na helenističkom natpisu iz Kalindoje, cf. I. Vokotopoulou, *Ancient Macedonia* IV (1983), str. 90, r. 13: Ἰχθύτης Γύπτου. Ove antroponime doveo je i vezu već M. Hatzopoulos, *Bulletin épigraphique* 1988, n. 847 (str. 446). Idomene se nalazi u dolini Aksija, a Kalindoja u jugoistočnoj Migdoniji, dakle, oba mesta su u oblasti gde se peonski tragovi mogu očekivati.

⁷ Peonci, koji spadaju među najstarije po imenu poznate narode srednjeg Balkana, zauzimali su u VIII–VI veku, pre dolaska Persijanaca na Balkansko poluostrvo, široki prostor od ušća Aksija do gornjeg Strimona i Pangajske gore. O njihovom poreklu, jeziku, političkoj istoriji i novcu napisano je dosta. Poslednji se njima pozabavio, dajući stanje i perspektive istraživanja, poljski istoričar VI. Pająkowski, cf. *Eos* 72, 1984, 59–74 (»Die Herkunft der Päoner«) i 269–283 (»Niedergang des Staates der Päoner«). U IV i III veku pre n. e. Peonci se pojavljuju kao severni susedi Makedonije, organizovani u kraljevinu helenističkog tipa; cf. I. L. Merker, »The ancient Kingdom of Paionia«, *Balkan Studies* VI, 1, 1965, 35–44. Teritorija ove kraljevine, koja je svakako obuhvatala samo deo peonskih plemena, ne može se tačno utvrditi.

⁸ O karakteru ovog kulta, v. Voutyras, *nav. d.*, str. 168 i d. Krestonijom se zvao severoistočni deo Migdonije, cf. *Les villes de Macédoine*, 187–188. Voutyras pretpostavlja da je oblast Kilkisa ulazila u Krestoniju. Prema Strabonovom fragmentu VII, 41, Krestonija i Migdonija su bile zemlje nekada nastanjene Peoncima.

doniji već pod Aleksandrom I, u vreme grčko-persijskih ratova⁹. Što znači da je bila izložena »helenizaciji« odnosno »makedonizaciji« više od tri veka pre rimskog osvajanja i oko pet vekova pre nego što je sveštenik Dageas, Soitagrov sin, postavio statu u Dionisu Peonskom. Očigledno je da narodi nestaju mnogo teže nego što se obično misli kad se govori o pokoravanju i istrebljenju jednog naroda. Otpori asimilaciji su jaki, naročito kad su u pitanju tradicija i običaji. Primer Peonaca nam je utoliko dragoceniji što za antičke narode skoro da i nemamo direktnih podataka o održavanju etničke svesti posle nestanka njihove političke slobode.

Podstaknuta Voutyrasovim natpisom, primetila sam još jednu potvrdu peonskog etnikona iz carskog doba, koja mi je ranije izmakla pažnji. U spiskovima Tračana posvedočenih u zapadnom rimskom carstvu u periodu od I do III veka n. e., A. Fol navodi, prema jednom rimskom natpisu s početka II v., »vojnika« M. *Ulpus Paeonus*¹⁰. Ovog »Tračanina« pomenuo je ranije i G. G. Mateescu, navodeći njegovo ime u pravilnijem obliku M. *Ulpus Paeonius* i uz napomenu »la cui nazionalità è assai dubbia«¹¹. Nije jasno pri tome da li je time hteo da se ogradi od pripisivanja tračke »nacionalnosti« Peoncima ili je smatrao da je *cognomen Paeonius* nesiguran¹². U svakom slučaju, posle otkrivanja Voutyrasovog natpisa nema, čini mi se, više razloga da se sumnja u postojanje etnika »Peonac« u carsko doba.

SUR LES PÉONIENS À L'ÉPOQUE ROMAINE

Résumé

La persistance de la conscience ethnique et du nom des Péoniens jusqu'à l'époque impériale vient d'être prouvée par une dédicace à Dionysos *Paionikos*, provenant de la région de Kilkis (Mygdonie-Krestonie) et datant du IIe s. de notre ère, récemment publiée par E. Voutyras (cf. n. 4). Le cognomen *Paeonus* ou *Paeonius* dans une inscription de Rome de la même époque (nn. 10—12) en est un témoignage de plus.

⁹ Up. N. G. L. Hammond — G. T. Griffith, *A History of Macedonia* II (1979), str. 64 i d. i kartu br. 3 na str. 67. Ova oblast sigurno nije ulazila u sastav peonske kraljevine IV—III v. Ne znam da li se to isto može reći i za nešto severniju oblast Dobera, koja se kod Ptolemeja zove Peonijom.

¹⁰ A. Fol, »Les Thraces dans l'Empire Romain d'Occident (Ier—IIIe s.). Deuxième partie: Documentation épigraphique«, *Godišnik na Sofijskija Universitet, Filozof.-istor. fakultet* 62 — III- 1968 (1969), p. 203 (»B. Liste des originaux des pays thraces. Rome, Militaires«) br. 45: »M. Ulpus Paeonus, début du IIe s. miles ex(?), CIL 6, 29252 (kod Fola pogrešno odštampano 29257), ED 219: Thrace(?)«, i p. 256 (»C. Liste des lieux de provenance«), n. 33: »Paeonus, B 45«. Ne vidi se po čemu je Fol zaključio da je u pitanju vojno lice.

¹¹ G. G. Mateescu, »I Traci nelle epigrafi di Roma«, *Ephem. Dacoromana* 1 (1923), p. 219.

¹² Natpis CIL VI 29252 izdavači čitaju: M. VLPIO PAEONIJO F. L. VLPIVS ALEXSANDER... Mateescu tumači slovo L. kao skraćenicu za l (ibertus). Izgleda mi verovatnije da F. treba rasrešiti u f(ilio), a L. u L(ucius). Jedan rukopis iz XVII v. ima PAENONIJO. Pomisao da bi mogla biti reč o Panoncu treba odbaciti, s obzirom na ime Alexander koji nosi otac.